

Risto Besarović

SLAVKO MIČANOVIĆ: »SARAJEVSKI ATENTAT«

»Stvarnost«, Zagreb 1965.

Od atentata u Sarajevu 1914. godine do naših dana prošlo je već više od pola vijeka. Razvoj istorijskih događaja u tom vremenskom razdoblju pokazao je da ubijstvo austrijskog nadvojvode Franje Ferdinanda, ma koliko posmatrano kao sastavni dio određene svjetske vojno-političke konstelacije u vrijeme izvršenja atentata, nije najznačajniji događaj u prvoj polovini dvadesetog vijeka i da ono to nije ni u širim međunarodnim razmjerama ni kod nas. Pa ipak su o sarajevskom atentatu, o kome se punih pedeset godina tako reći nije ni prestajalo pisati, najbolji radovi napisani upravo u naše dane. Ako se izuzme poznata studija Veselina Masleše, najzreliji zaključci i ocjene o djelovanju Mlade Bosne, posmatranom u cjelini ili iz pojedinih aspekata, izrečeni su gotovo isključivo u najnovije vrijeme. Nema sumnje da snažnije svjetlo na djelovanje ove omladinske generacije bacaju monografije dra Dragoslava Ljubibratića o Mladoj Bosni i sarajevskom atentatu (u izdanju Muzeja grada Sarajeva), studija dr Predraga Palavestre o književnosti Mlade Bosne (u izdanju sarajevske »Svjetlosti« u ediciji »Kulturno nasljeđe«) i nedavno objavljena studija dr Vladimira Dedijera o Sarajevu 1914. Trišićeva iscrpna bibliografija napisa o sarajevskom atentatu, publikovana takođe u izdanju Muzeja grada Sarajeva, pružila je, sa svoje strane, pregled obimne literature, naše i strane, o ovom događaju i omogućila istraživačima, današnjim i budućim, da se lakše snađu i orijentišu u lavirintu napisa o sarajevskom atentatu, veoma neujednačene vrijednosti, pisanih sa raznih pozicija i iz nejednakih pobuda. Publikovanje arhivskih dokumenata iz austro-ugarskih izvora u izdanjima Arhiva BiH trebalo je takođe da omogući svestranije sagledavanje sarajevskog atentata u širem kontekstu političkih zbivanja na evropskom jugoistoku u predvečerje prvog svjetskog rata i neposredno poslije njegovog izbijanja.

Pedesetogodišnjica atentata Gavrila Principa bila je povod da se ovaj istorijski događaj obilježi, pored ostalog, i u izdavačkoj djelatnosti. Rukovođena tom željom, zagrebačka »Stvarnost« je uvrstila u svoj program i izdavanje jedne monografije o sarajevskom atentatu koja je, prema zamisli izdavača, trebalo da bude publikovana u okviru edicije »Vremeplov«. Objavljivanjem monografije Slavka Mićanovića o

sarajevskom atentatu, »Stvarnost« je, pored Muzeja grada Sarajeva i »Svjetlosti«, dala svoj prilog obilježavanju ove godišnjice u jugoslovenskoj izdavačkoj djelatnosti.

Romansijer, kritičar, autor memoarskih radova »S Majevice i Semberije« i naučni radnik koji je publikovao zapažene rasprave iz najnovije istorije Bosne i Hercegovine, Slavko Mićanović ne pripada generaciji Mlade Bosne. To mu je, nema sumnje, olakšalo da pristupi pisanju ove monografije, svog prvog rada o sarajevskom atentatu, neopterećen bilo kakvim ličnim momentima, toliko karakterističnim za brojne radove o atentatu koje su pisali preživjeli učesnici ovog istorijskog događaja i da objektivnije, iz jednog drugog ugla, posmatra aktere sarajevske drame, njen značaj i smisao.

Prostorno ograničen određenim zahtjevima izdavača i obimom edicije »Vremeplov«, Mićanović je nastojao da, sažeto i koncizno, svede svoje izlaganje o sarajevskom atentatu na nešto više od 200 stranica (Predgovor, Austro-Ugarska u Bosni i Hercegovini, Otpor revolucionarne omladine, Franjo Josif i Franjo Ferdinand, Srbija poslije balkanskih ratova, Manevri austrougarske vojske u Bosni i posjeta prestolonasljednika nadvojvode Franje Ferdinanda Sarajevu, Pripreme atentatora, Atentat, Drama počinje, Istraga, Suđenje, Riječ državnog odvjetnika i branilaca optuženih, Osuda, Smisao sarajevskog atentata). Piščeve pretenzije su jasno izražene u predgovoru. »Ovaj rad« — naglašava Mićanović — »ne znači pokušaj pisanja egzaktne istorije niti je inspirisan pretenzijama za otkrivanjem dosad još neutvrđenih okolnosti.« »Njegov cilj je da — polazeći od već utvrđenih činjenica i manje-više poznatih detalja — u kratkom prikazu i na popularan način izloži onu istorijsku osnovu iz koje je sarajevski atentat proizišao kao prirodna posljedica borbe za slobodu jednog naroda koji je dugo čamio u ropstvu, da oživi atmosferu vremena od prije pedeset godina i da skicira likove glavnih aktera sarajevske drame koja se tako nerazdvojno povezala sa dramom čovječanstva.«

Posmatrana u ovom okviru, Mićanovićeva monografija se može ocijeniti kao veoma uspješna. Piscu je zaista pošlo za rukom da u punoj mjeri ostvari zamisao koju je formulisao na početku svoje monografije. Mićanović je ovom knjigom oživio atmosferu vremena od prije pedeset godina. No glavna vrijednost njegove monografije o sarajevskom atentatu je upravo u uspješno izvajanju likovima glavnih aktera sarajevske drame, posebno nekih od njih. Pisac je postigao da sa malo riječi i na uskom prostoru izloži čitaocima psihološke drame koje su proživljavali učesnici u pripremanju atentata na austrougarskog prestolonasljednika, jedni koji su, kao Gavrilo Princip i njegovi najbliži saradnici, tačno znali do u tančine u kakvom istorijskom događaju učestvuju i oni drugi, nešto brojniji, koji su to više naslućivali nego znali, ali i oni s punom vjerom u pravednost stvari radi čijeg su realizovanja i ulazili u taj rizični poduhvat. Odličan poznavalac psihe i mentaliteta majevičkih seljaka, o čemu je dao nedvojbene dokaze u svojoj memoarskoj hronici »S Majevice i Semberije«, Mićanović je, ne bez znatnih literarnih kvaliteta, prikazao Principovo prebacivanje sa oružjem od granice na Drni do Tuzle, od pribojskog učitelja Veljka Čubrilovića do tuzlanskog trgovca Miška Jovanovića, i ulogu koju su

u tom prebacivanju odigrali neki majevički seljaci, do tada u historiji potpuno nepoznati. Ovi dijelovi monografije sačinjavaju literarno najbolje stranice Mićanovićeve knjige.

Autor je s mnogo razloga dao u svojoj monografiji veoma vidno mjesto etičkim shvatanjima učesnika u sarajevskom atentatu, mladića »koji su riješili da se žrtvuju« i smatrali »da ne pripadaju sebi, nego narodu i historiji«. U tom svjetlu sagledano, i Mićanovićevo mišljenje o držanju Danila Ilića u istrazi, ma koliko da ne počiva na već utvrđenim činjenicama iz autentičnih izvora, ima kao osnovu istu etiku. Isticanje ovog etičkog momenta jedna je od bitnih vrijednosti Mićanovićeve monografije.

U zaključnim razmatranjima Mićanović je sažeto izložio svoje gledište o smislu sarajevskog atentata, naglasivši da »mada nacionalisti po vlastitim izjavama, atentatori nisu bili nosioci nikakve isključive nacionalističke ideje, nego su bili borci za slobodu, za ukidanje vladavine nasilja i tlačjenja političkog, ekonomskog i socijalnog«. »U onom historijskom trenutku i na onom mjestu na kojem su se oni našli, u onom dijelu Evrope u kojem je njima historijski bilo dano da djeluju, boriti se za ciljeve koje su oni imali pred sobom bilo je moguće samo i jedino borbom protiv Austrije.« Prema Mićanoviću, »historijski trenutak u kojem su živjeli nije im davao niti mogao dati mnogo ohrabrenja«. Oni »nisu vidjeli izlaza, nisu našli nikoga ko bi im odgovorio na sudbonosno pitanje: šta da se radi?« Potražili su odgovor u sebi samima. »I učinili su sve što su mogli, gordo usamljeni i dali su od sebe sve što je moguće da ljudi daju.« Smisao njihovog djela je — zaključuje Mićanović — »u tome što su, pucajući na nasljednika austrougarskog prijestolja, oni pucali u zlo čiji je nosilac i predstavnik za njih bio on«.

Pisana književnim jezikom, razumljivim širem krugu čitalačke publike, i snabdjevena naučnom aparaturom, svedenom zbog karaktera i namjene edicije na najnužniju mjeru, monografija Slavka Mićanovića o sarajevskom atentatu odgovorila je u potpunosti zahtjevima izdavača da, povodom obilježavanja 50-godišnjice Principovog pucnja u Sarajevu, upozna našeg savremenog čitaoca u sažetoj formi sa događajima koji su na ovom tlu predstavljali neposredan uvod u prvi svjetski rat.